

Republika Białoruś – polityka zagraniczna i bezpieczeństwa

Wybrane aspekty

Redakcja naukowa

Helena Giebień, Larysa Leszczenko



Warszawa 2020

Wydanie publikacji zostało dofinansowane ze środków własnych
Instytutu Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego
oraz Urzędu Miasta Wrocławia

Recenzenci

prof. dr hab. Eugeniusz Mironowicz (Uniwersytet w Białymstoku)
prof. dr hab. Józef Tymanowski (Uniwersytet Warszawski)

Opracowanie redakcyjne i korekta

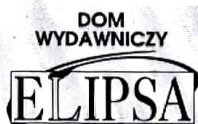
Hanna Januszewska

Projekt okładki

Agnieszka Miłaszewicz

© Copyright by Authors and Dom Wydawniczy ELIPSA
Warszawa 2020

ISBN 978-83-8017-341-5



Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl

Spis treści

Wstęp	1
Владимир Снапковский, <i>Концепции внешней политики и безопасности Республики Беларусь</i>	13
Андрей Русакович, <i>Беларусь в интеграционных объединениях постсоветского пространства: особенности современного этапа</i>	34
Marcin Koczan, <i>Rosyjska presja polityczno-ekonomiczna na Białoruś. Wnioski dla polskiej polityki bezpieczeństwa</i>	50
Ольга Лазоркина, <i>Региональное измерение внешней политики Республики Беларусь (на примере отношений с Вышеградской группой)</i>	62
Larysa Leszczenko, <i>Białoruś w relacjach z OBWE w kontekście uregulowania konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim</i>	74
Marek Kulczycki, <i>Wielowektorowość polityki bezpieczeństwa Białorusi wobec Polski, Rosji i NATO w latach 2010–2020</i>	92
Александр Тихомиров, <i>Польша во внешнеполитической стратегии Республики Беларуси в 1990-х–2019-х годах</i>	108
Helena Giebień, <i>Bezpieczeństwo ekologiczne Polski i Białorusi – wymiar regionalny</i>	124
Tatiana Iwanow, <i>Rozwój polityczno-gospodarczej współpracy chińsko-białoruskiej a Polska</i>	160
Виктор Острога, <i>Таможенная служба на страже культурного наследия</i>	178
Mirosław Habowski, <i>Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej po wyborach w 2015 roku</i>	185
Ewa Gołąb-Nowakowska, Sara Blejwas, <i>Współpraca polsko-białoruska na szczeblu samorządowym. Studium przypadku: współpraca pomiędzy miastem Wrocławiem i miastem Grodnem</i>	210
Bibliografia	223
Noty o Autorach	244

Wstęp

Rozważania zawarte w niniejszym tomie są pokłosiem jubileuszowego XV polsko-białoruskiego Okrągłego Stołu na temat *Białoruś w stosunkach międzynarodowych – wymiar bilateralny i multilateralny*, który odbył się w październiku 2019 roku we Wrocławiu. Na wstępie należy zwrócić uwagę, że współpraca pomiędzy Instytutem Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego a Wydziałem Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Państwowego w Mińsku została sformalizowana w 2004 roku, natomiast podpisanie umowy o współpracy międzyuczelnianej nastąpiło w 2018 roku. Już na początku współpracy (w 2004 r.) naukowców wrocławskich i białoruskich została ustalona jedna z zasad – przeprowadzenie corocznych Okrągłych Stołów, naprzemiennie – we Wrocławiu i w Mińsku. Dotychczas formuła ta była realizowana bez zakłóceń, ponadto naukowcy z obu państw mieli okazje uczestniczyć także w innych licznych przedsięwzięciach naukowych odbywających się we Wrocławiu lub w Mińsku, jak również publikowali wyniki swoich badań w periodykach ukazujących się na uczelniach partnerskich, występowali jako recenzenci rozpraw naukowych, prowadzili wykłady gościnne, odbywali staże badawcze.

Ze względu na dynamiczne zmiany zachodzące w regionie Europy Środkowo-Wschodniej, szczególnie w dziedzinie relacji bilateralnych i multilateralnych, ich analiza wymaga stałej aktualizacji. Nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego, zaistniałe po agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, powodują, że na kontynencie europejskim zachodzą poważne zmiany w stosunkach pomiędzy państwami unijnymi a państwami znajdującymi się poza UE. Warto podkreślić, że właśnie kwestie wpływu konfliktu zbrojnego rosyjsko-ukraińskiego na bezpieczeństwo europejskie, w tym także Białorusi i Polski, zostały poruszone prawie przez wszystkich autorów niniejszego tomu. Polska jako państwo unijne i mające najdłuższą bezpośrednią zewnętrzną granicę wschodnią UE szczególnie jest zainteresowana stabilnością oraz przewidywalnością państw ościennych. Dlatego też badacze i eksperci polscy z wyjątkowym zaangażowaniem obserwują zmiany zachodzące poza granicą wschodnią RP.

Rozprawy autorów polskich i białoruskich, które zostały zaprezentowane w niniejszej monografii, dotyczą wybranych aspektów polityki zagranicznej

i bezpieczeństwa Republiki Białoruś, również częściowo zostały poruszone wybrane kwestie współpracy Polski z Białorusią. Warto zauważyć, że w rozważaniach badaczy polskich i białoruskich poruszane są często zbieżne problemy dotyczące relacji RB tak w wymiarze bilateralnym, jak i multilateralnym, jednak wnioski oraz opinie zawarte w nich nie zawsze są tożsame. Pluralizm percepcji badawczej w tym przypadku wydaje się być szczególnie pożądaną cechą, gdyż świadczy o wolności i niezależności naukowej.

Struktura niniejszej monografii jest podporządkowana tematowi przedstawionemu w tytule i służy logicznemu i przejrzystemu wykładowi zaznaczonej problematyki. Prezentowana monografia składa się z artykułów w języku polskim i rosyjskim, przy czym wszystkie artykuły zawierają abstrakty w języku angielskim.

W artykule autorstwa Włodzimierza Snapkowskiego pt. *Концепции внешней политики и безопасности Республики Беларусь* zostały przeanalizowane trzy etapy kształtowania się polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Republiki Białoruś w okresie niepodległości oraz wskazane są cechy specyficzne dla każdego z omówionych etapów. W swoich rozważaniach Autor podkreślił konieczność opracowania w państwie nowej Koncepcji polityki zagranicznej RB, gdyż warunkują to zadanie tak czynniki wewnętrzne – praca nad nową ustawą zasadniczą, jak i czynniki zewnętrzne – konieczność zachowania i umacniania tożsamości narodowej oraz tożsamości międzynarodowej państwa.

O priorytetach w białoruskiej polityce zagranicznej na obszarze postradzieckim oraz specyfice aktualnej sytuacji traktuje artykuł Andrzeja Rusakowicza pt. *Беларусь в интеграционных объединениях постсоветского пространства: особенности современного этапа*. A. Rusakowicz akcentuje także uwagę na relacjach białorusko-rosyjskich, które nie pozbawione są wyzwań i problemów. Autor przypisuje Białorusi rolę „łącznika” pomiędzy szeroko rozumianym Zachodem a Wschodem, uznaje także, że białoruskie „inicjatywy korelacji projektów integracyjnych w Eurazji” są w stanie przyczynić się do polepszenia atmosfery współpracy w regionie.

Polski badacz Marcin Koczan w artykule *Rosyjska presja polityczno-ekonomiczna na Białoruś. Wnioski dla polskiej polityki bezpieczeństwa* rozważa o powiązaniach politycznych, gospodarczych oraz militarnych Białorusi z Rosją, wskazując przy tym na potencjalne zagrożenia, które mogą mieć miejsce w wyniku dysproporcji relacji międzynarodowych państwa. W artykule została także zwrócona uwaga na luki w polityce zagranicznej Polski w wymiarze wschodnim, a szczególnie w relacjach z Białorusią, co potęguje dystans w stosunkach bilateralnych.

Olga Łazorkina zajęła się zagadnieniami polityki zagranicznej RB w relacjach z państwami Grupy Wyszehradzkiej w artykule pt. *Региональное измерение внешней политики Республики Беларусь (на примере отношений*

с Вышеградской группой). Autorka zwraca uwagę na ważną cechę w kierunku unijnym polityki zagranicznej Białorusi, do której zalicza relacje z państwami V4, które stanowią „priorytet wewnątrz UE”. W artykule podkreśla się znaczenie Programu Visegrad 4 Eastern Partnership, który dotyczył kwestii pogłębienia współpracy z państwami objętymi inicjatywą UE Partnerstwo Wschodnie. O. Łazorkina zwróciła uwagę na znaczenie aktywizacji relacji państw V4 z Białorusią zaczynając od 2014 roku, szczególny akcent przy tym został położony na ocieplenie relacji polsko-białoruskich. W artykule zaznaczono potencjalne możliwości rozwoju relacji gospodarczych pomiędzy RB a V4, obecnie ten kierunek współpracy nie jest należycie aktywizowany. Brak jednolitej polityki państw V4 wobec Białorusi ma swoje pozytywne i negatywne strony, przyszłość współpracy, według Autorki, będzie zależała w dużym stopniu od aktywności Polski w tym układzie.

W artykule Larysy Leszczenko *Białoruś w relacjach z OBWE w kontekście uregulowania konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim* rozpatrywano rzadko poruszany problem w literaturze przedmiotu, który dotyczy roli Białorusi jako państwa zaangażowanego pośrednio w procesy pokojowe na obszarze poradzieckim. Autorka zaprezentowała analizę relacji Białorusi z OBWE oraz państwami poradzieckimi, na terenie których toczą się konflikty zbrojne – Armenia, Azerbejdżan, Ukraina, jak również wskazała na czynnik rosyjski w tych relacjach. L. Leszczenko stwierdza, że „zamrożone” relacje Białorusi z OBWE z powodów politycznych oraz niska aktywność państwa na forum tej Organizacji nie sprzyja aktywności międzynarodowej RB, jednak zachowanie dotychczasowej sytuacji leży w interesie Rosji. Stolica państwa białoruskiego jako miejsce spotkań przedstawicieli stron zaangażowanych w konflikty zbrojne oraz stron pośredniczących w rozmowach pokojowych uznawana jest przez władze białoruskie jako „stolica pokoju” lub „regionalny hub dyplomatyczny”. W związku z powyższą rolą Mińsk zyskuje wizerunkowo, jak również pragmatycznie liczy na korzyści ekonomiczne. Jednak, jak stwierdza Autorka, „aby utrzymać w swojej strefie wpływów takie państwa jak Armenia, Azerbejdżan oraz Białoruś, FR nie zrezygnuje z wywierania nacisków na te państwa także wykorzystując fora organizacji międzynarodowych, między innymi OBWE”.

Marek Kulczycki w artykule *Wielowektorowość polityki bezpieczeństwa Białorusi wobec Polski, Rosji i NATO w latach 2010–2020* dokonuje próby przedstawienia polityki bezpieczeństwa militarnego RB. Autor za T. Marshalllem klasyfikuje Białoruś jako „państwo prorosyjskie”, zwraca uwagę na pokazany potencjał militarny wobec państw poradzieckich, jak również wskazuje na rolę RB w kwestii rozszerzenia NATO na Wschód. M. Kulczycki podkreśla, że „Białoruś, leżąca między Rosją a NATO, stała się epicentrum rozwijającego się dylematu bezpieczeństwa, który spowodował coraz bardziej niebezpieczną

militaryzację”. Badacz uwzględnia także kwestie relacji militarnych Białorusi i Polski, stawia przy tym pytanie „potrzeby czy konieczności”. Położenie geopolityczne Białorusi powoduje, że jej znaczenie w wymiarze bezpieczeństwa regionalnego nabiera coraz większej wagi, tym bardziej, że NATO i Rosja znajdują się obecnie w fazie ostrej rywalizacji, a poziom nieufności pomiędzy tymi podmiotami sięga czasów „zimniej wojny”.

Zarys relacji Białorusi z Polską w okresie niepodległości oraz znaczenie tych relacji w strategii polityki zagranicznej RB został zaprezentowany w artykule Aleksandra Tichomirowa *Польша во внешнеполитической стратегии Республики Беларусь в 1992–2019 гг.* Badacz odniósł się do uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które miały wpływ na kształtowanie się strategicznych kierunków polityki zagranicznej Białorusi, podkreślił także dominującą rolę Rosji w zachodzących zmianach. A. Tichomirow wnioskuje, że pragmatyzm w relacjach białorusko-polskich w perspektywie krótko i średnioterminowej będzie sprzyjał zacieśnianiu współpracy międzypaństwowej.

W artykule Heleny Giebień *Bezpieczeństwo ekologiczne Polski i Białorusi – wymiar regionalny* została zwrócona uwaga na problemy bezpieczeństwa ekologicznego państw ościennych, stanowiący wyzwanie tak w kontekście regionalnym, jak i globalnym. Bezpieczeństwo ekologiczne w XXI wieku będzie warunkowało jakość i długość egzystencji ludzkiej oraz postępy rozwojowe państw. Autorka zaprezentowała szczegółową analizę polityki ekologicznej Polski i Białorusi, zwróciła uwagę na inicjatywy państwowe oraz społeczne w tej dziedzinie, podkreśliła znaczenie prawa do życia w czystym środowisku jako prawa jednostki. Badania komparatystyczne w zakresie bezpieczeństwa ekologicznego przedstawione przez H. Giebień są szczególnie interesujące pod względem informacyjnym, jak i wskazują na ważną perspektywę badawczą dotyczącą poruszonej problematyki.

Tatiana Iwanow w artykule na temat *Rozwoju polityczno-gospodarczej współpracy chińsko-białoruskiej a Polska* rozważa o specyfice polityki zagranicznej Republiki Białoruś, wskazując na priorytetową współpracę z państwami, które nie przywiązują szczególnej wagi wobec wartości demokratycznych. Badaczka nawiązuje także, jak i inni autorzy, do dominującego czynnika rosyjskiego w polityce zewnętrznej Białorusi. W myśl wielowektorowości polityki zagranicznej RB przewidywane są również przyjazne relacje z państwami ościennymi. W artykule skupiono uwagę na próbach poszukiwania przez władze białoruskie neutralizatora wobec wpływów rosyjskich na Białoruś. T. Iwanow stwierdza, że „Analizując dotychczasowe stosunki Białorusi z Rosją, UE i Stanami Zjednoczonymi, nasuwa się niewątpliwy wniosek, że niezwykła aktywność Białorusi w relacjach z Chinami spowodowana jest poszukiwaniem alternatywy geopolitycznej. Białoruska polityka zagraniczna w relacjach z Chinami w dużej mierze była próbą odnalezienia swojego nowego miejsca na arenie międzynarodowej”.

Autorka zaprezentowała analizę relacji białorusko-chińskich na tle zmieniających się relacji Białorusi z Rosją oraz UE, w tym także uwzględniła miejsce i rolę Polski w tym układzie.

Białoruski badacz Wiktor Ostroga w artykule *Таможенная Служба на страже культурного наследия* przedstawił analizę roli służb celnych w zachowaniu dziedzictwa kulturalnego. Autor odniósł się do regulacji prawnomiędzynarodowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturalnego oraz poszczególnych etapów rozwoju tych norm. W. Ostroga zaprezentował krótką genezę roli Białorusi jako „bramy zachodniej” byłego ZSRR przez którą podejmowano próby przemytu zabytków nie tylko przez ugrupowania przestępcze, jak również przez turystów, studentów-cudzoziemców, a nawet członków misji dyplomatycznych. Autor zwrócił uwagę na aktualne problemy w dziedzinie ochrony ruchomych zabytków kulturalnych, między innymi, wpływ konfliktów zbrojnych oraz przemysł i sprzedaż zabytków przez członków ugrupowań terrorystycznych z państw Bliskiego Wschodu. W artykule została podkreślona rola współpracy służb celnych Białorusi z państwami UE, a szczególnie z Polską w dziedzinie zapobiegania nielegalnemu obrotowi zabytkami kulturalnymi.

Artykuł Mirosława Habowskiego na temat *Polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej po wyborach w 2015 r.* tematycznie nieco odbiega od tytułowej problematyki monografii, stanowi jednak ważny element w kontekście rozważań aktualnych wyzwań dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego oraz roli Polski w zachodzących zmianach. Autor prezentując główne założenia polskiej polityki zagranicznej po 2015 roku, podkreśla, że agresywna postawa Rosji wobec Ukrainy w 2014 roku spowodowała, że polityka tego państwa może stanowić poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski, natomiast strategicznym sojusznikiem w zapobieganiu ewentualnym zagrożeniom RP uznaje USA, a nie UE.

Sara Blejwas i Ewa Gołąb-Nowakowska w artykule *Współpraca polsko-białoruska na szczeblu samorządowym. Studium przypadku: współpraca pomiędzy miastem Wrocławiem i miastem Grodnem* skupiły się na znaczeniu współpracy samorządowej w relacjach bilateralnych. Autorki zwróciły uwagę na osiągnięcia oraz problemy we współpracy pomiędzy miastem Wrocławiem a Grodnem, przedstawiły szczegółowy wykaz inicjatyw kulturalnych dotyczących promocji kultury białoruskiej we Wrocławiu. W artykule została zwrócona uwaga, że przybliżenie odbiorcom polskim osiągnięć współczesnej kultury białoruskiej odbywało się z inicjatywy władz miejskich Wrocławia, a białoruscy artyści oraz pisarze nie reprezentowali instytucji państwowych. Ocieplenie relacji dwustronnych polsko-białoruskich przyczyniło się także do aktywizacji współpracy samorządowej pomiędzy Wrocławiem a Grodnem.

W trakcie procesu wydawniczego niniejszej monografii nastąpiły poważne zmiany w życiu politycznym, ekonomicznym i społecznym Białorusi, jak również

w dziedzinie bezpieczeństwa państwa – zmiany te nacechowane są ostrą konfrontacją pomiędzy istniejącym systemem władzy a społeczeństwem, a ich przebieg oraz faza końcowa są trudne do prognozowania. Po dwudziestu sześciu latach rządów prezydenta Aleksandra Łukaszenki obywatele Białorusi domagają się zmian i pragną nowego lidera piastującego urząd prezydenta. Obserwacja wydarzeń trwających w państwie ościennym oraz prezentacja analizy tych wydarzeń z pewnością będą stanowiły wiodący temat dyskusji w trakcie XVI Okrągłego Stołu polsko-białoruskiego, obrady którego planowane są na jesień 2020 roku.

*Helena Giebień
Larysa Leszczenko*